

Norges Naturvernforbunds hovedpunkter til innspillskonferanse om den nye Forskningsmeldingen 2009

Ved Jan Thomas Odegard, generalsekretær, Norges Naturvernforbund (jto@naturvern.no).

Oppsummering

Norges Naturvernforbund anbefaler følgende hovedgrep for å sikre en miljøsatsing i den nye forskningsmeldingen:

- 1) Det må være et mål at norsk forskning skal være i front på utvalgte områder av ny klimaforskning og -teknologi, og bl.a. omfatte økt satsing på CO₂-lagring, offshore vindkraft og karbonnegativ teknologi (fjerning av CO₂ fra atmosfæren).
- 2) Norske myndigheter må ta initiativ til og bidra med ressurser til å igangsette biomangfoldets svar på FNs internasjonale klimapanel (IPCC), slik at dette alvorlige miljøproblemet løftes like høyt som klimaendringene på den internasjonale agendaen.
- 3) For å bedre miljøforskningen, må det være langt sterkere fokus og satsing på ny kunnskap om mulige klimatiltak og -virkemidler, og de flaskehalsene som finnes i arbeidet med å skape et karbonnøytralt samfunn/lavutslippssamfunn.
- 4) Helt sentralt i den nye forskningspolitikken må det være å styrke den tverrfaglige nasjonale kompetansen på miljøspørsmål. Dette innebærer forskning som kan belyse utfordringer med ny teknologi, ny politikk og nye virkemidler på tvers av samfunnsfag, humanistiske fag og naturvitenskapen. Dette vil også kreve at Forskningsrådets endrer sin programstruktur på miljøområdet.

Innledning

Takk for invitasjonen til å komme med et mer eksternt innspill til forskningsmeldingen, fra en aktør som står fullt og helt utenfor forskningsmiljøet. Vi er selvsagt klar over at verdens og forskningens utfordringer strekker seg langt utover miljøspørsmål. Parallelt med miljøkrisen går vi gjennom en rekke andre kriser, bl.a. epidemier, matkrisen og nå sist finanskrisen. Vi mener likevel at det på langt sikt ikke er noen krise mer alvorlig for vår velferd og overlevelse enn den menneskeskapte miljøkrisen.

Fokus på sentrale ”rødlys”-problemer

I et 30-50 års perspektiv er vår tids største utfordringer klimaendringene og tap av biologisk mangfold. Dette har Statsråd Aasland allerede påpekt gjennom målene for norsk forskning. Disse to utfordringene er sentrale blant de OECD omtaler som ”rødlys” problemer – dvs problemer som vi må løse øyeblikkelig dersom konsekvensene ikke skal bli svært alvorlige for menneskeheten. OECDs øvrige rødlis-problemer er vannforvaltning, forurensing og miljøgifter.

Hvorfor trekker jeg fram dette ved denne konferansen? Fordi en sentral oppgave for forskningen er å bidra til å løse samfunnets behov. Det er dagens norske og internasjonale samfunns største behov å løse klimaproblemet og tapet av plante og dyrearter, og norsk som internasjonal forskning må derfor bidra til å finne løsninger på disse. Vi skal for eksempel redusere våre utslipp av CO₂ med 85 % innen 2050. Det vil kreve en revolusjon i vår energibruk, og her vil forskning være avgjørende for om vi lykkes. Behovet for en slik revolusjon står derfor i kontrast til det uttalte målet om at den nye forskningsmeldingen kun skal bygge videre på den siste meldingen i 2005 (evolusjon), og ikke tilføre store nye satsinger.

Forskning mot varige endringer

Ikke bare er disse miljøproblemene omfattende, men konsekvensen av å ikke gjøre store tiltak raskt kan bli katastrofale. Presset på klimabalansen og artsmangfoldet i dag, dvs grunnlaget for vårt livsgrunnlag, er langt over tålegrensen. Endringene vi påfører vårt livsmiljø på disse områdene er ugjenkallelige. Klimaendringene vil bli permanente eller svært langvarige. Arter som utrykkes forsvinner for alltid. Om konsekvensene sier OECD at uten tilstrekkelige tiltak ”risikerer vi at miljøgrunnlaget for varig økonomisk velstand blir ugjenkallelig endret” (OECD Env. Outlook 2030).

I årene mellom 2000 og 2015 må vi ha nådd toppunktet for vekst i klimagassutslipp globalt. Det er nå i år, samtidig som vi registrer at utviklingen går motsatt vei og utslippene fortsetter å vokse kraftig. Stortinget har vedtatt at vi innen 2010 skal ha stoppet tapet av biologisk mangfold, men vi har så vidt kommet i gang med noen mindre tiltak. I første omgang er det arealbruken i Norge og andre land, som truer mangfoldet. I Norge påpekte Riksrevisjonen i 2007 at arealbruken i landet er ute av kontroll og kritiserte miljømyndighetene kraftig for ikke å oppfylle Stortingets målsettinger på området. I andre omgang vil det være den forventede temperaturøkningen på to grader som følge av klimaendringene, som vil utgjøre det store presset på artsmangfoldet. Beregninger viser at bare to graders økning i middeltemperaturen på jorden vil medføre et tap på 20-30 % av eksisterende plante og dyrearter.

Karbonnegativ teknologi

Norge har som mål å begrense den globale temperaturøkningen til maksimum 2 grader. Dette er et mål som er ambisiøst og som har hatt støtte i internasjonal og nasjonal miljøbevegelse. Allikevel kan man spørre seg om dette målet er ambisiøst nok. 2 graders temperatur økning vil gi dramatiske konsekvenser for svært mange. Blant annet fryktes det at flere lavtliggende øystater i Stillehavet kan forsvinne. Derfor har disse tatt til orde for en temperaturøkning på maks 1.5 grader. For å få til dette, kan ikke konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren være høyere enn 350 ppm. Dette er et mål som både tidligere visepresident i USA Al Gore og NASAs James Hansen har satt for klimapolitikken. Et slikt mål krever at vi både klarer å få på plass en massiv reduksjon av våre klimagassutslipp og klarer å fjerne en del av de klimagassene som allerede er i atmosfæren. Forskning på karbonnegativ teknologi blir derfor viktig.

Visjon for framtidens miljø

Vi er altså ikke i nærheten av å nå disse målene med dagens politikk, og vi har svært dårlig tid. Men det er mulig å nå disse målene – hvis det er politisk vilje og mot til det. Det er ettertrykkelig stadfestet at de økonomiske og menneskelige kostnaden vil være langt mindre dersom vi tar skikkelig tak i disse utfordringene nå, enn om vi lar problemene utvikle seg videre. I følge OECD er ”de nødvendige politiske og teknologiske tiltakene både tilgjengelige og økonomisk gjennomførbare”. Vi trenger derfor en nasjonal visjon for hvordan vi skal løse disse problemene, og forskningen må være en del av denne. Naturvernforbundet har lansert sin visjon Fornybart Norge 2020, Lavutslippsutvalget fremmet ideen om lavutslippssamfunnet, og Regjeringen har sagt den ønsker et karbonnøytralt samfunn innen 2030.

Den nye forskningsmeldingen må derfor ta utgangspunkt i hvordan forskningen kan bidra til å realisere en slik visjon. Naturvernforbundet mener klima og biologisk mangfold må være helt sentrale tema i den kommende norske forskningspolitikken. Vi mener det sentrale grepet må være at forskningen i langt større grad enn i dag retter sitt fokus på nødvendige tiltak/virkemidler og hvilke flaskehalsar som står i veien for å få et karbonnøytralt samfunn/lavutslippssamfunn. Meldingen må også se på hvordan vi skal få på plass et godt internasjonalt samarbeid på disse områdene.

Tverrfaglig miljøforskning

De siste to tiårene har vi lært svært mye om hvorfor disse problemene oppstår. Mange studier er gjennomført og rapporter skrevet om hvor dette går og hva som er problemene. Det er forsket fram en del løsninger, men her er det behov for langt mer forskning. Teknologeutvikling er selvsagt viktig, men det er også stort behov for andre typer forskning. Vi ser at med dagens kunnskap skjer det likevel svært lite. Det er derfor akutt behov for å finne effektive virkemidler som gir reduserte klimagassutslipp og vern av arter. Dette innebærer en kombinasjon av ny teknologi, ny politikk og nye virkemidler, dvs. tverrfaglig tilnærming mellom samfunnsfag, humanistiske fag og naturvitenskapen.

Vi er enig i at grunnforskning er viktig, men vi har rett og slett ikke tid vente på for eksempel en ny og helt miljøvennlig energiform. På mange områder må vi heller bruke langt større ressurser på å finne ut hvordan vi kan anvende de teknologiske løsningene som allerede finnes.

Et eksempel: Det er svært viktig at fornybar energi blir mer miljøvennlig enn den er i dag, noe som er en følge av snevert fokus på teknologi. Her er vindkraft og vannkraft gode eksempler. Miljøvennlig energi må også ivareta biologisk mangfold. Skal vi klare det, må vi ha kunnskap om de gode miljøløsningene.

Mange hinder for miljøforskning

På klimaområdet er vi godt fornøyd med den økte forskningsinnsatsen som følge av klimaforliket. Norges Naturvernforbund både foreslo og arbeidet hardt for forliket, som skal være starten på den norske klimasatsingen. Men framtidens norske klimaforskningsinnsats må gå mye lenger enn det forliket legger opp til i første omgang. Det er allerede en rekke problemer med eksisterende miljørettet forskning i Norge. På flere miljøforskningsområder ligger bevilgningene i Norge langt under målet (for eksempel Programmet Miljø 2015). Mesteparten av hjernekraften og de økonomiske ressursene til forskning og utvikling er fortsatt rettet mot utvinning av olje og gass. Bevilgningene går i rykk og napp som svekker muligheten til satsing.

En annen utfordring er at forskningsprogrammene på klima og naturmangfold er atskilt slik at tverrfaglig forskning er vanskelig. Klimaforskning i seg selv er delt, og man ser separat på effekter/tilpasning og teknologeutvikling. Vi vet mye om klimaeffekter og teknologimuligheter separat, men likevel skjer lite i praksis. Dette mener vi i stor grad er en konsekvens av at de samfunnsvitenskapelige dimensjonene av miljøutfordringene ikke blir belyst. En slik innsikt kunne gitt oss innsikt i effektive og ambisiøse virkemidler, men det vil kreve helt nye grep for å få til tverrfaglig forskning.

Det er også et stort hinder at formidling av miljøforskningens resultater både innad på undervisningsinstitusjonene og utad har klare begrensninger. De anvendte samfunnsvitenskapelige forskningsinstituttene som bedriver mye miljøforskning har stort sett ingen undervisning. Ved universitetene pågår det meste av miljøforskningen ved de naturvitenskapelige fakultetene. Konsekvensen er at nye generasjoner med høyere utdannede i svært liten grad har kunnskapen til å løse problemene vi står overfor.

Ikke oversikt over artene

På feltet biologisk mangfold er vi bekymret for den mangelfulle oppfølgingen av de gode anslagene i siste forskningsmelding. Både energi og miljø var løftet opp, men man har kun fulgt opp energifeltet gjennom klimaforliket. Det mangler fortsatt et helhetlig grep om norsk forskning på dette feltet. Artsutryddelsen er større enn på flere titalls millioner av år, og vi kjenner kun statusen til 1/3 av artene i Norge. Her er det et stort problem at det i dag er altfor få biologer som kan noe om arter og

naturtyper. Dette er et resultat av at klassisk økologisk forskning er blitt systematisk nedprioritert de siste to-tre tiårene. Det internasjonale fokuset har dreiet forskningen vekk fra å imøtekomme de nasjonale kartleggingsbehovene. Vi vet også svært lite om spredning, etablering og effekter fremmede arter, som allerede har svært store effekter på norsk natur. Et sentralt problem for å løse disse utfordringene er at det fortsatt er store forskjeller i rammebevilgningene til forskningsmiljøene, både nasjonalt og internasjonalt, noe som vanskeliggjør samarbeidet mellom institusjonene.

Krever ny programstruktur

Våre anbefalinger for den nye forskningsmeldingen springer ut av disse vurderingene om norske forskning innen klima og biologisk mangfold. Vi deler OECDs vurdering om at utfordringen i stor grad er at ”Myndighetene må sette klare, konsistente og langsiktige rammer for å fremme miljønnovasjon og sikre miljømessige og samfunnsmessige målsettinger”. Norges Naturvernforbund mener at i miljøssammenheng er Kunnskapsdepartementet, inkludert universitetene og forskningen, på sikt langt viktigere enn Miljøverndepartementet for å legge til rette for å finne gode løsninger.

Helt sentralt i den nye forskningspolitikken må det være å satse på å videreutvikle samlede tverrfaglige nasjonal kompetanse på miljøspørsmål. Dette vil kreve at Forskningsrådets endrer sin programstruktur på miljøområdet. Det er helt nødvendig å se på sammenhengen mellom klimaendringer og andre miljøproblemer, og få god samfunnsvitenskapelig miljøforskning. Dette er avgjørende for å utvikle gode virkemidler og en reell evne til å håndtere utfordringene vi står ovenfor.

Mer fokusert satsing

Det blir viktig å kombinere forskning med næringsutvikling og avgjørende å ha et virkemiddelfokus i en slik satsing. Forskningen må få et klart fokus og klare målsettinger på energifeltet, i tillegg til kompetanseutvikling. Havvindmøller bør være et slikt fokusområde, der vi har unike muligheter, men hvor satsingen har vært svært nølende. Innen CO₂-feltet, burde vi ha mer fokus på å dyrke og utvikle vår unike kompetanse og vårt forsprang på det å lagre CO₂, framfor å ha et fokus på fangst der det er mange sterke aktører innen allerede. Et annet og nytt felt er utviklingen av teknologi for å aktivt fjerne CO₂ fra atmosfæren, for eksempel ved å brenne biomasse, og aktivt fjerne og lagre CO₂-en fra dette. Her er det stort behov for et løft internasjonalt.

På feltet biologisk mangfold må 2010-målet følges opp. Det nye artsprosjektet (som ble lansert i Statsbudsjettet for 2009) må følges opp med forskningsmidler. Her må det åpnes opp for bred involvering, også fra de mer anvendte forskningsmiljøene i instituttsektoren. Men Norge har også muligheten til å legge grunnlaget for noe langt større. Det er et stort behov internasjonalt for et IPCC for biologisk mangfold som kunne løfte dette temaet tilsvarende det klimasaken ble løftet opp i 2007. Her er det mulig å bygge videre på FNs tusenårsutredning (Millenium Ecosystem Assesment), som lanserte nyskapende begrep som naturens økosystemtjenester. Et slikt prosjekt ville kunne skape forståelse av den fundamentale betydningen som biologisk mangfold har for menneskenes velferd og overlevelse. Et slikt panel ville kunne etablere en samlet internasjonal kraft med fokus på virkemidler for å ta vare på naturmangfoldet. Som en start kunne vi lansere et nordisk samarbeid, som ville gi norsk forskning god drahjelp fra langt mer avanserte forskningsmiljøer i våre naboland.

Dette innspillet ble holdt under innspillskonferansen for den nye forskningsmeldingen i Oslo 8. desember 2009.